

**Ekonomika Slovenska: viac znalostná, menej „známotná“?
Čo je potrebné na to, aby na Slovensku vzrástla moc MINERVY, bohyne
umu, rozumu, a vzdelania?**

Písal sa rok 2000. Hlavné mesto Portugalska sa stalo dejiskom summitu, na ktorom sa zišli hlavy štátov Európskej únie, aby schválili veľmi ambiciózny dokument. Tento dokument sa volá Lisabonská stratégia a európski lídri sa v ňom zaviazali urobiť z Európskej únie do roku 2010 najdynamickejšiu a najkonkurencieschopnejšiu ekonomiku sveta, založenú predovšetkým na znalostiach.

Dnes je rok 2005. Uplynula polovica času, ktorý mali európske vlády na to, aby splnili svoj sľub. Európska únia sa medzičasom rozšírila o desať nových krajín. Bohužiaľ, nielenže je dnes jasné, že Lisabonská stratégia nebude naplnená, ba ekonomické problémy Európy sa ešte prehĺbili. Paradoxne, práve nové členské krajiny, ktoré sú zreteľne chudobnejšie než stará európska pätnástka, urobili podľa európskej komisie omnoho viac konkrétnych opatrení na naplnenie lisabonskej agendy než väčšina starých členov. Jednou z týchto štátov je aj Slovensko – krajina, ktorá za posledné roky zavádza radikálne štrukturálne reformy, z ktorých najznámejšou bolo zavedenie rovnej dane.

Skôr, než začneme „budovať znalostnú ekonomiku“, musíme poznať možnosti vlády, ako môže dlhodobovo ovplyvňovať ekonomický vývoj krajiny. Zároveň musíme vedieť, čo by vláda robiť nemala – kde sú hranice zasahovania štátu do tohto procesu. Základné otázky preto znejú:

1. Čo má vláda robiť?
2. Co nesmie vláda robiť?

Pre ekonomiku založenú na znalostiach je rozhodujúci predovšetkým ľudský kapitál, čiže vzdelanie. Najvyššou prioritou vlády by preto už nemalo byť daňové zaťaženie a dôchodkový systém, ale reforma školstva – základného, stredného, ale najmä vysokého. Práve vysoké školy a univerzity majú vo vyspelých ekonomikách nezastupiteľnú úlohu, pretože na nich prebiehajú dve tretiny všetkého základného výskumu. Práve podpora základného výskumu, čiže získavania nových poznatkov, je úlohou verejného sektora.

Aplikovaný výskum, ktorý v rozvinutých ekonomikách tvorí absolútnu väčšinu R&D výdavkov, rovnako ako vývoj, inovácie a transfer technológií, je vecou trhovou. Na strane ponuky tu vystupujú producenti nových technológií, vysoké školy, výskumné a vývojové inštitúcie, a na strane dopytu používateľia nových technológií – predovšetkým malé a stredné firmy. V týchto oblastiach by mal štát formovať priaznivé prostredie, aby zabezpečil dodržiavanie pravidiel.

Kvalitné vzdelanie je pre fungujúcu demokraciu rovnako dôležité ako pre fungujúcu ekonomiku: Ved' ktorí ľudia sa najľahšie stávajú nástrojmi v rukách rôznych manipulátorov a demagógov? No predsa tí, ktorých nedostatočné vzdelanie im neumožňuje pochopiť širšie súvislosti spoločnosti, v ktorej žijú. Úspešnosť populizmu možno z veľkej časti pripísať skutočnosti, že veľká časť ľudí nemá takmer žiadne ekonomické povedomie. Okrem vysokoškolákov by základné znalosti ekonómie a práva mali mať všetci absolventi stredných škôl.

Za príčinu zlého stavu našich škôl sa zväčša považuje nedostatočné financovanie zo štátneho rozpočtu. Pri porovnaní s inými krajinami však zistíme, že nedostatok finančných prostriedkov do školstva tečie ani nie tak z verejných, ale skôr zo súkromných zdrojov. Absolútna závislosť na štátnych dotáciách sa tak stáva bremenom, ktorého sa potom školy snažia zbaviť rôznymi netransparentnými metódami.

Jedným z najväčších problémov vysokého školstva je absencia konkurencie a trhových signálov. Vysokoškolské prostredie je preto uzavreté a rigidné. Zavedenie školného za účelom zlepšenia alokačného mechanizmu však musí byť len začiatkom rozsiahlej štrukturálnej a inštitucionálnej reorganizácie vysokého školstva. Skúsenosti s ekonomickou transformáciou v postkomunistických krajinách dokazujú, že vláda sa pri reformách nemôže spoľahnúť len na implementáciu nových formálnych pravidiel, ale musí tiež dohliadnuť na vybudovanie inštitucionálneho rámca, ktorý zabezpečí, aby sa oplátilo dodržiavať aj neformálne pravidlá hry. Aby študenti nerozmýšľali nad tým, ako si vyrobiť neviditeľný ťahák, ale aby sa mohli sústrediť na štúdium v obojstranne korektnom prostredí.

Úspešnosť jednotlivcov, firiem aj národných ekonomík v modernom svete v značnej miere závisí od schopnosti získavať, spracovávať a využívať informácie. Pomocou informačných technológií možno vytvárať efektívne manažérske a organizačné prostredie, čo vedie k zvyšovaniu produktivity práce. Vláda by preto mala podporovať rozvoj informačnej spoločnosti vo verejnej správe, na školách, v súkromnom sektore, ako aj v sektore domácností.

Pri akejkoľvek podpore však vláda nesmie prekročiť hranicu, pri ktorej deformuje trh a vyvára tak viac škody než úžitku. Mnohí politici sa pri argumentácii o štátnych dotáciách radi opierajú o pojmy ako „Verejná...“ alebo „Národné...“. To, či bude štát finančne podporovať tú ktorú inštitúciu alebo program však nesmie závisieť od toho, či to považujeme za krásne a vznešené, ale od racionálnej ekonomickej úvahy, či ide o súkromný či verejný statok, alebo pozitívnu externalitu.

Ako člen Európskej únie má Slovensko možnosť zabojsť o finančnú pomoc z rozpočtu EÚ. To sa týka nielen poľnohospodárskych dotácií, technickej infraštruktúry a životného prostredia, ale aj školení, vzdelania, inovácií a technologického rozvoja. Má to však jeden háčik – rozpočet Európskej únie je z veľkej časti zaťažený neefektívnymi výdavkami na Spoločnú poľnohospodársku politiku. Slovensko by preto malo na európskej pôde bojovať o zmyslupnšie využitie týchto zdrojov.

Dostupnosť verejných zdrojov môže byť pre jednotlivcov i organizované skupiny motívom, aby sa obohatili na úkor daňových poplatníkov. Preto je treba obmedziť verejné výdavky na tie oblasti, ktoré sú zmyslupné, kontrolovateľné a nevytvárajú priestor pre korupciu. Práve korupcia spolu so zlou vymožitelnosťou práva a vysokým odvodovým zaťažením je slovenskými podnikateľmi vnímaná ako veľký nedostatok podnikateľského prostredia na Slovensku. Tu by štát mal vytvoriť také inštitucionálne prostredie, v ktorom sa korupcia jednoducho nevyplatí.

Meradlom úspešnosti ekonomiky je aj to, aká dôležitosť sa v nej prikladá ľuďom. Myslím, že najväčším pokrokom, ktoré Slovensko pri uplatňovaní Lisabonskej stratégie a programu MINERVA môže urobiť, nie je ani tak dosiahnuť úroveň HDP na obyvateľa Nemecka alebo Rakúska, čo by bolo iste skvelým výsledkom. Najväčším úspechom však bude, ak sa nám podarí vytvoriť ekonomiku, ktorá si bude vážiť človeka ako tvorca nových nápadov. Ekonomiku, v ktorej riaditelia podnikov budú za najväčší kapitál firmy skutočne považovať svojich zamestnancov.